

De buurt, een wereld in verandering

VISIES UIT DE 19DE EN 20STE EEUW OMTRENT
DE BUURT EN HET SAMENWONEN

Simon Stroo & Ellen Raes

Inleiding	5
De buurt als dorp	6
De buurt in de stad	8
De buurt als planningsmechanisme	10
De buurt als gemeenschap	12
De buurt als netwerk in de stad	14
Conclusies	16
Bronnen	18

Voorwoord

Wanneer mensen voor het eerst met Vicinia in contact komen zijn er twee vragen die steeds worden gesteld. De eerste vraag, *'Hoe omschrijf je capaciteit van een buurt?'* is relatief eenvoudig te beantwoorden. Het is de mate waarin een buurt zelf in staat is om haar agenda te bepalen. De capaciteit van een buurt zit in haar mensen, haar ruimtes, haar activiteiten en alle verbindingen ertussen. Dat zijn vier concrete gebieden die we trachten te vatten met behulp van een atlas van buurtinitiatieven en een diagnose-instrument.

De tweede vraag is moeilijker te beantwoorden: *'Wat bedoel je precies wanneer je buurt zegt?'* Buurt is dat ding waarbij iedereen zich intuïtief wat kan voorstellen. Maar niemand kan het precies afbakenen. Een geografisch afgebakend gebied? Ja. Het gevoel te behoren tot een groep mensen? Dat ook.

We stellen vast dat er op buurtniveau nog heel wat kennis ontbreekt omdat in de eerste plaats de eeuwenoude term 'buurt' een vaag begrip is. Toch beweegt er veel op dat vage niveau: lokale participatie en alternatieve economische systemen winnen aan belang en zorgen voor een nieuwe dynamiek.

Daarom vinden we het belangrijk om kennis omtrent buurten vanuit zoveel mogelijk verschillende invalshoeken aan bod te laten komen. We geven het woord aan auteurs met een verschillende achtergrond, die elk binnen hun vakgebied iets opmerkelijk te vertellen hebben over de buurt. Met deze eerste publicatie richten we ons in het bijzonder naar iedereen die op een eenvoudige manier wil kennismaken met het begrip buurt.

Twee jonge ingenieur-architecten krijgen de eer om onze publicatiereeks te openen: Ellen Raes en Simon Stroo. Zij studeerden samen af aan de Universiteit Gent in 2013. Hun persoonlijke interesse gaat onder meer uit naar landschapsarchitectuur, een richting waarin ze zich specialiseerden aan de Manchester Metropolitan University.

Ze wijzen erop dat de buurt doorheen de geschiedenis een omstreden begrip is. Het zorgt niet alleen voor inspiratie, maar ook voor de nodige polemiek. Een buurt verandert doorheen de tijd, net als haar invulling en inwoners. Maar ook de theorievorming rond buurten ondergaat een continue evolutie in functie van de tijdsgeschiedenis. In deze publicatie maken de auteurs een selectie van de belangrijkste tendensen van deze historische ontwikkeling.

'Wie het heden wil begrijpen, verdiept zich in het verleden' zullen ze gedacht hebben. Dankzij hun zoektocht krijgen we alvast een beter begrip van dat complexe ding dat we 'buurt' noemen.

Ik wens u alvast veel leesgenot.

Luc Galoppin
Directeur Vicinia,
oktober 2017

Inleiding

Het ontwikkelen van een goede, aangename woonomgeving is erg belangrijk. Waar we wonen heeft een impact op de mensen die we ontmoeten, op de school waar onze kinderen naartoe gaan. De woning is onze uitvalsbasis naar de wereld. Ze verankert ons in de ruimte, op een fysieke plaats die deel uitmaakt van een groter geheel: de buurt.

Wat is een buurt nu eigenlijk? *'Een deel van een wijk, stad of dorp'*, zegt Van Dale. *'A district or community within a town or city'*, volgens de Oxford Dictionary. Het verschil is opmerkelijk. De Nederlandse definitie beschouwt de buurt enkel als een geografische entiteit, de Engelse voegt er ook het begrip *'community'* (gemeenschap) aan toe. Enkele woningen bij elkaar plaatsen volstaat dus niet om een buurt te omschrijven of te creëren. De uitdaging is groot. Hoge verwachtingen eindigen soms in diepe ontgoocheling. Waarom slaagt de ene buurt wel en de andere niet? En wat leren we daaruit?

Buurtonderzoek is met andere woorden een gefragmenteerd kennisveld en dat maakt het moeilijk om een overkoepelende visie op buurten te ontwikkelen. Daarom gaan we met deze publicatie dieper in op enkele historische ontwikkelingen en visies over de buurt en het samenwonen doorheen de 19de en 20ste eeuw. Zo wordt bijvoorbeeld de *'buurt'* en *'buurtontwikkeling'* benaderd vanuit het oogpunt van stadsplanning en urbanisatiesociologie.

De buurt als dorp

Sinds de opkomst van de geïndustrialiseerde stad aan het begin van de 19de eeuw is het idee van het dorp – in de zin van een landelijke gemeenschap – een krachtig concept geweest in de stadsplanning. Aan de grond van dit concept ligt verontwaardiging over de veranderende wooncondities tijdens de industriële revolutie, wanneer de aloude relaties tussen stad en platteland worden omgegooid.

Pas nadat verpaupering en ellende door de industrialisering zichtbaar worden in de stad, komt er een eerste reeks stedenbouwkundige ideeën die hun oorsprong vinden in een ideologische stadsplanning. De werkende klasse begint zich te organiseren en komt in opstand tegen de bourgeoisie. Planners worden op dat moment beïnvloed door verschillende

filosofische tendensen – van het communistische gelijkheidsideaal tot het Franse neokatholicisme. Onder meer Owen, St-Simon en Fourier ontwikkelen modellen waarin ze de oplossing voor stedelijke problemen zoeken in traditionele woonvormen zoals het dorp.

Deze visies zijn gekoppeld aan een nostalgische kijk op de landelijke manier van wonen en de teloorgang ervan door de toenemende verstedelijking. Een en ander leidt ertoe dat vele vroege stedenbouwkundige denkers de stad de rug toekeren.

Kleine, zelfvoorzienende gemeenschappen die de bewoners voornamelijk toelaten om van hun tuin te genieten: dat is de romantische visie van de planners. Vele nieuwe projecten in de 19de eeuw staan substantieel los van fysieke afmetingen, vorm, bevolking en densiteit. De aard van de grens vormt de belangrijkste parameter

om het geheel af te bakenen. Deze grenzen kunnen heel verschillend zijn: hard en expliciet (zoals een straat) of zacht en impliciet (zoals een gedeelde open ruimte). Domein en grens vormen de fysieke condities tijdens het stedenbouwkundige ontwerpproces.

In 1816 tekent Robert Owen in New Lanark een project uit waarbij op het platteland een nieuw dorp wordt gebouwd voor fabrieksarbeiders. Het vormt een belangrijke inspiratiebron. In de 19de eeuw neemt een groot aantal industriële filantropen Owens ideeën over bij het plannen van dorpen. Als we al kunnen spreken van een buurt, dan gaat het hier om een zone waar mensen leven, werken, leren en spelen. Het dorp geldt als de ideale woonvorm voor de mens.

“Kleine, zelfvoorzienende gemeenschappen die de bewoners voornamelijk toelaten om van hun tuin te genieten: dat is de romantische visie van de planners.”

Dit 19de-eeuwse concept blijft een sleutelrol vervullen in de 20ste-eeuwse stadsplanning. Ondanks de grote bevolkingstoename in de steden worden voornamelijk perifere woonvormen volgens een decentraal, lage-densiteitsmodel ontwikkeld. De auto en grote infrastructuurwerken brengen de woonkernen in verbinding met werk en diensten. Steden worden minder compact, het landgebruik minder gemixt en stedelijke functies minder divers.

De ideeën van Robert Owen inspireren Ebenezer Howard en de architecten Raymond Unwin en Barry Parker. Howard bundelt zijn principes in *Garden Cities*. In dat stedenbouwkundige concept creëert hij een buurt rond een centraal plein met sociale instellingen. De verschillende buurten worden van elkaar gescheiden door groen. Volgens de bedenker bieden zijn *Garden Cities* alle voordelen van het stedelijke leven, met bovendien een snelle toegang tot landelijke gebieden.

In 1960 uit Jane Jacobs, in haar boek *The Death and Life of Great American Cities*, scherpe kritiek op het werk van Howard:

“Howards ideeën zijn stadsvernietigend. Zijn manier van omgaan met stedelijke functies is het weg-filteren van eenvoudige zaken met behulp van relatieve zelfbevestiging. Zoals uit zijn Utopia blijkt, is hij absoluut niet geïnteresseerd in diverse stadselementen. Hierin beschreef hij slechts het ingewikkelde, veelzijdige cultuurleven van de metropool. Evenmin is hij geïnteresseerd in stedelijk beleid, noch in het uitwisselen van politieke ideeën of in de vormgeving van nieuw economisch bestuur. Hij heeft daarvoor geen aandacht, omdat zijn ontwerpen deze doelstelling simpelweg niet dienen.”

Ondanks deze kritiek hebben Howard en Unwin een grote invloed op de stadsplanning. Vooral in Groot-Brittannië vormen Howards decentrale planningsmodel en Unwins traditionele architectuurstijl een belangrijke inspiratiebron.

“Het dorp geldt als de ideale woonvorm voor de mens.”

In de jaren 1940 leiden Howard en Unwin verschillende projecten, zoals Runcorn en Ipswich. Typische kenmerken zijn onder meer:

- 10-15 minuten wandelafstand tot een school;
- een bevolking die de lagere school en lokale diensten ondersteunt;
- een duidelijk gedefinieerde grens versterkt door landschapselementen;
- een centrum;
- verkeer langs de perimeter;
- architecturaal onderscheid ten opzichte van andere buurten.

De buurt in de stad

Ten tijde van Howard, Unwin en Parker ontstaat nog een andere stroming. Aanhangers ervan zijn ook bezorgd om de stad en de ellende die de industrialisatie met zich meebrengt. Ze geloven niet in de terugkeer naar een ruraal ideaalbeeld, maar zoeken de oplossing in kunst, wetenschap en technologische vooruitgang.

Een pionier op dat vlak is Tony Garnier in Frankrijk. Hij tekent zijn eerste plan voor een ideale industriële stad in 1904, wanneer Howard start met de ontwikkeling van Letchworth Garden City. In 1917 publiceert hij zijn ideeën in het boek *Une Cité Industrielle*, waarin hij als eerste

de principes van zoning toepast. Hij voorziet in de stad een gespreid grondgebruik met een woon-, transport- en industriële zone. Gedeelde eigendom moet sociale gelijkheid en harmonie onder de bewoners promoten.

Garniers stad is ook een van de eerste passieve ontwerpen. Hij zet natuurlijke windverplaatsing in om verontreinigde lucht te verdrijven, voorziet straten met ruimte voor overvloedig zonlicht en gebruikt water om energie op te wekken. Door middel van orde en wetenschap probeert Garnier de stad en haar werking heruit te vinden.

“Zo wordt de buurt een dorp in de stad: een zelfvoorzienende gemeenschap die het lokale sociale leven promoot.”

In de vroege jaren 1920 bouwt de Amerikaanse socioloog Clarence Perry voort op Howards principe van de *Garden City Planning*. Hij stelt voor om de stad te verdelen in verschillende *Neighborhood Units*. Daarmee laat hij het idee van de kleine dorpsgemeenschap in een landelijke setting varen en spitst hij zich toe op de stedelijke conditie.

Perry baseert zich voor zijn concept op numerieke gegevens. De *Neighborhood Units* hebben elk hun eigen diensten zoals winkels, een school, een kerk en een park. Alle voorzieningen zijn centraal gelegen, op wandelafstand voor alle bewoners. Zo wordt de buurt een dorp in de stad: een zelfvoorzienende gemeenschap die het lokale sociale leven promoot.

Zijn ideeën over buurten als zelfvoorzienende lokaliteiten worden – net als die van Howard

– richtinggevend voor de stadsplanning van zijn tijd. Zijn werk beïnvloedt andere denkers en architecten zoals Lewis Mumford, Clarence Stein, Walter Gropius en Frank Lloyd Wright. Er volgen verschillende succesvolle projecten. Bovendien leidt Perry's werk tot de *National Neighbourhood Planning Standards*. Ze worden gepubliceerd door de U.S. Federal Housing Administration en zullen 80 jaar de norm blijven in Amerika.

In deze periode publiceert Charles Edouard Jeanneret, beter gekend als Le Corbusier, zijn toekomstvisie in twee boeken: *The city of Tomorrow* (1922) en

---

“Le Corbusier gelooft dat de machine orde zal brengen in de stad, zoals de wetenschap orde brengt in de natuur.”

La ville radieuse (1933). Beide bouwen verder op de (zonerings)principes van Garnier. De ideeën van Le Corbusier zijn gebaseerd op mechanisatie en nieuwe technologische ontwikkelingen die hoogbouw en massaproductie mogelijk maken. Hij wil de opportuniteiten van het industriële tijdperk onderzoeken en gebruiken. De machine krijgt een steeds grotere plaats toebedeeld. Hij gelooft dat ze orde zal brengen in de stad, zoals de wetenschap orde brengt in de natuur. Zijn stad is rationeel, efficiënt en geordend, en voegt weinig toe aan de complexiteit van het stedelijke leven.

In de jaren 1920 voeren sociologen zoals Robert E. Park, Ernest Burgess, Louis Wirth, Roderick D. McKenzie en Harvey W. Zorbaugh een aantal studies uit aan de Universiteit van Chicago. Ze stellen vast dat zich in steden een patroon van segregatie en sub-communityvorming aftekent. Zo concluderen Park en Burgess dat buurten in grotere stedelijke structuren opereren als natuurlijk begrensde gebieden. Het begrip 'community' wordt dan gedefinieerd als de 'gemeenschappelijke ervaringen van een groep mensen'.

“Buurten worden gevormd rond sociale groepen die hun eigen belangen beschermen.”

In Chicago merkt men dat buurten worden gevormd rond sociale groepen die hun eigen belangen beschermen. De grotere belangen van de gemeenschap als geheel spelen daarbij geen rol. Zorbaugh gaat nog een stap verder: voor hem maken stedelijke gemeenschappen of buurten geen onderdeel uit van het stedelijke geheel. Het zijn kleine culturele werelden die de grotere gemeenschap negeren.

Deze sociologische interpretaties worden in de jaren 1930-1940 opnieuw in vraag gesteld. Rebecca Smith (1982) ziet in het interbellum een algemene crisis rond buurtvorming ontstaan. De buurt vormt niet langer het centrale element in Amerikaanse steden. De aandacht verschuift naar begrippen als metropool en regionale units. Steden zijn niet langer compacte entiteiten. Howard P. Chudacoff beschrijft de evolutie van buurten als wandelbaar geheel naar grootstedelijke wijken gedomineerd door de auto. Sociologen maken een omslag in hun denken: van de buurt als puur sociaal gegeven dat de fysieke ruimte negeert naar de buurt als een ruimtelijke constructie.

In 'The Neighbourhood Unit', een essay uit 1929, zet Perry zijn bevindingen uiteen. Voor hem heeft een buurt de volgende kenmerken:

- **160 hectare met een dichtheid van 10 gezinnen per hectare.**
- **De bevolking ondersteunt een lagere school (die zich in het centrum van de buurt bevindt) en commerciële activiteiten (die zich aan de rand bevinden).**
- **Verschillende kleine parken en recreatieve gebieden maken 10% uit van de totale oppervlakte.**
- **Door de ruimtelijke structuur wonen alle gezinnen op wandelafstand (minder dan 800 meter) van de school en commerciële diensten; de vorm zelf is niet essentieel voor een goede werking van de buurt.**
- **Er is een hiërarchie van straten die zo smal mogelijk worden gehouden om verkeer te ontmoedigen.**
- **De grens volgt de hoofdstraat om verkeer zoveel mogelijk aan de rand te houden; zo is de buurt minder druk en kunnen de residentiële straten smaller zijn.**

De buurt als planningsmechanisme

Door de grote woningnood na WOII winnen de ideeën van Perry en Howard ook in Europa aan belang. In Engeland wordt hun concept ondersteund door *The Town and Country Planning Act*, opgesteld in 1947. Over een periode van 20 jaar blijft dit het officiële model voor nieuwe ontwikkelingen. Hoewel het zelden wordt uitgevoerd in zijn zuivere vorm, ligt het aan de basis van vele nieuwe buurten. De oorlogen hebben gezorgd voor een verschuiving van *Neighbourhood Unit* als sociaal-fysieke entiteit naar een meer territoriale benadering van buurten.

“De buurtontwikkeling na WOII laat sociale belangen achterwege en zet vooral in op de fysieke aspecten van het stedelijke landschap.”

Dat merkt ook Howard Gillette (1983) op. Hij stelt vast dat de buurtontwikkeling na WOII (en vooral in de jaren 1950) sociale belangen achterwege laat en vooral inzet op de fysieke aspecten van het stedelijke landschap. Zo wordt de buurt afgebakend als een fysiek gebied, met voorzieningen als een school, een clublokaal voor de jeugd, postkantoren, buurtwinkels, enz. Maatregelen die de sociale relaties in een buurt kunnen versterken, sneuvelen steeds vaker bij het ontwerp. Daardoor verdwijnt de verbinding tussen inwoner en plaats, en wordt de identificatie oppervlakkiger. Inwoners hebben niet meer het gevoel dat ze deel uitmaken van een buurt.

Rond 1960 wakkert de stedelijke crisis opnieuw de interesse in buurtorganisatie aan, zowel op lokaal als op nationaal niveau. Er ontstaat interesse in het gebruik van buurten voor het oplossen van hedendaagse problemen.

De crisis die de antisociale buurtplanning na WOII heeft teweeggebracht, leidt tot toenemend verzet. Zo fulmineert Jane Jacobs in haar boek *The Death and Life of Great American Cities* (1961) tegen het vernietigende effect van de planningsdrift op de leefbaarheid van buurten.

Nog meer kritiek op de naoorlogse planning volgt in het boek *The Ungreening of American Planning* (1979) van Roger S. Ahlbrandt en James V. Cunningham. Ze verwijten de planners dat ze zich te veel richten op het fysieke aspect en te weinig aandacht besteden aan de sociale context:

“De stedelijke buurt, zoals ze nu gekend is, vervult verscheidene sociale functies. Deze zijn de gemeenschap, de afzetmarkt, dienstverlening- en gebruik, de verbetering van de levenskwaliteit, de politieke kracht en het huidig of potentieel beleidsniveau.”

Tegen het einde van de jaren 1960 leidt de kritiek tot een heropleving van het idee om nieuwe buurten ook van sociale planning te voorzien. Onder sociologen ontstaat de consensus dat een buurt niet los te maken is van een geografische context.

Sociologe Suzanne Keller, die op dat moment werkt voor het Athens Centre of Ekistics, bestudeert in het midden van de jaren 1960 sociologische literatuur en stadsplanning. Hoewel ze op verschillende tegenstrijdigheden stuit, leidt ze uit haar onderzoek de volgende definitie af voor het begrip 'buurt':

"In haar essentie, verwijst ze naar verschillende gebieden waarin grote ruimtelijke eenheden worden onderscheiden. Voorbeelden zijn goudkusten, sloppenwijken, centrale en afgelegen wijken, woon- en industrieterreinen en huisvesting van de midden- en arbeidersklasse."

"Onder sociologen ontstaat de consensus dat een buurt niet los te maken is van een geografische context."

Keller ziet vier manieren om onderscheid te maken tussen buurten:

- 1. geografische grenzen;**
- 2. etnische of culturele kenmerken van de bewoners;**
- 3. psychologische eenheid tussen mensen en het gevoel dat ze bij elkaar horen;**
- 4. geconcentreerd gebruik van winkel-, vrijetijds- en schoolvoorzieningen in een gebied.**

Hoe elke factor precies bijdraagt tot het buurtleven, is moeilijk te achterhalen. Keller stelt vast dat buurten die alle vier deze elementen combineren zeldzaam zijn in de toenmalige stadsplanning. Vooral geografische en persoonlijke grenzen vallen veelal niet samen.

De buurt als gemeenschap

In de jaren 1970 bestuderen sociologen opnieuw ideeën, theorieën en realisaties uit de voorgaande decennia. Zo maakt Howard Hallman in zijn boek *'Neighborhoods: Their Place in Urban Life'* (1984) een synthese van buurtstudies in Amerika. Hij onderzoekt verschillende buurtdefinities die ontwikkeld zijn sinds 1960 en stelt vast dat ze allemaal een fysieke lokaliteit omarmen. Zelf geeft hij de volgende omschrijving:

"Een buurt is een territorium, een klein gebied in een grotere nederzetting. Ze omvat verblijfplaatsen die meestal bewoond zijn, maar meestal ook gemeenschapsfaciliteiten en gebouwen met andere functies. De bewoners komen in contact met elkaar en gaan vervolgens interageren. Zij worden buren op basis van proximiteit, dat wil zeggen nabijheid

zonder enige sociale connectiviteit. Daarom is de buurt zowel een fysieke ruimte als een sociale gemeenschap (minimum beiden). Kortom, een buurt is een bepaald territorium in een groter stedelijk gebied waar mensen wonen en sociale interacties hebben."

"Het bestaan van een bloeiende gemeenschap blijft belangrijk voor een stedelijk leven."

Een buurt is voor Hallman een geografische unit waarin bepaalde sociale relaties bestaan. De intensiteit van het geheel en de invloed ervan op het leven van de individuele bewoners kunnen sterk verschillen.

In dat verband voert Morris Janowitz aan dat het bestaan van een bloeiende gemeenschap belangrijk blijft voor een stedelijk leven. Sinds de late jaren 1940 en de vroege jaren 1950 heeft een nieuw soort maatschappij aan populariteit gewonnen. Het individu neemt daarin een centrale plaats in. In een dergelijk model is de buurt als geografische lokaliteit minder belangrijk.

Daarom stelt Janowitz dat een gemeenschap gekenmerkt wordt door *'communities of limited liability'*. Volgens deze opvatting is de stad samengesteld uit een opeenhoping van lokaliteiten. Bewoners hebben via werk, religie, familie en sport banden met andere *communities* en gaan zich met hen identificeren. Binnen de lokale leefgemeenschap ontstaan op die manier verschillende groepen met een eigen lifestyle en eigen interesses.

Hoewel Janowitz en anderen focussen op het belang van de lokale gemeenschap, faalt men in de praktijk om de geest van het buurtleven te herwaarderen. In het individualistische geloof van de tweede helft van de 20ste eeuw lijkt geen rol weggelegd voor de lokale gemeenschap.

De definitie van John McClaughry (1980) vertoont gelijkenissen met die van Suzanne Keller:

“Een buurt wordt gedefinieerd als een woonwijk van een stad die wordt gekenmerkt (1) door eigen economische, culturele en sociale instellingen (e.g. scholen, kerken, politie- en brandweerdiensten, winkelcentra, gemeenschapshuizen en liefdadigheidsorganisaties); (2) door enige traditie van identiteit en continuïteit en (3) door bewoners die zichzelf zien als residenten van de buurt die deelnemen aan het dagelijks leven.”

De National Commission on Neighbourhoods in Groot-Brittannië worstelt nog meer met het begrip en stelt uiteindelijk volgende definitie op:

“Een buurt is datgene wat de buurtbewoners denken dat ze is. De enige accurate begrenzing van een buurt, wordt afgebakend door de mensen die er leven en werken en tegelijkertijd trots zijn op hun gemeenschap.”

Opvallend in deze omschrijving: enkel de perceptie van de bewoners bepaalt wat een buurt is. Dat maakt het meteen onmogelijk om tot een algemeen geldende definitie te komen.

“Enkel de perceptie van de bewoners bepaalt wat een buurt is.”

De buurt als netwerk in de stad

Deze periode kenmerkt zich door de opkomst van *The New Urbanism* in Amerika, waarvan verschillende ideeën zijn overgewaaid naar Europa. *The New Urbanism* steunt op het idee van de *Neighbourhood Unit* van Perry en Stein, en zet zich af tegen de zoneringsprincipes die na WOII het uitgangspunt waren in de stadsplanning van vele Amerikaanse steden.

Het *Charter of The New Urbanism* (1999) komt tot stand na een reeks panelgesprekken en congressen met verschillende theoretici en architecten in Amerika. Het werk is samengesteld door Andres Duany en Elisabeth Plater-Zyberk. Ze baseren zich voornamelijk op bestaande concepten die ze herdefiniëren in Amerika's nieuwe stedelijke context.

Duany en Plater-Zyberk stellen het volgende:

“De ‘Neighbourhood Unit’ van het New York Regional Plan uit 1929, het ‘Quartier’ van Leon Krier, de ‘Traditional neighbourhood development’ (TND) en de ‘Transit-oriented development’ (TOD) vertonen grote gelijkenissen. Zij stellen allemaal een model van urbanisme voorop met een beperkt gebied dat gestructureerd is rond een bepaald centrum. Afhankelijk van de context, biedt elk model een evenwicht tussen woningen, werkplekken, winkels, gebouwen en parken.”

The New Urbanism biedt een alternatieve toekomst voor het bouwen en herontwikkelen van steden. Het gaat uit van compacte buurten die bestaan uit gezinswoningen, appartementen en flats, met een vrije mix aan winkels en diensten op wandelafstand. Van het centrum tot de perimeter is het vijf minuten lopen. Lokale voorzieningen liggen in het centrum,

regionale bevinden zich langs de randen en worden gedeeld met verschillende buurten. In elke buurt is ongeveer 70 procent van het publieke domein bestemd voor voetgangers. Via groene netwerken wordt de buurt verbonden met de rest van de stad en de omgeving. Andres Duany noemt het concept TND of *Traditional Neighbourhood Development*. Het wordt gezien als de basis voor elke woonomgeving binnen *The New Urbanism*.

Alle buurten zijn gegroepeerd rond een commercieel centrum ontsloten door een uitgebreid transportnetwerk. Dit is wat Peter Calthrope TOD of *Transit-Oriented Developments* noemt; Michael Beminc en Robert Cervera hebben het over ‘transitiesteden’. Vanuit het centrum moet je in maximum 10 minuten te voet een stopplaats op het transportnetwerk kunnen bereiken.

Een hoge dichtheid in de omliggende buurten is nodig om de institutionele en sociale voorzieningen in het commerciële centrum draaiende te houden. Vanuit het commerciële centrum wordt een transportstructuur op regionale schaal voorzien, ondersteund door lokale netwerken in de specifieke buurten.

“The New Urbanism gaat uit van compacte buurten die bestaan uit gezinswoningen, appartementen en flats, met een vrije mix aan winkels en diensten op wandelafstand.”

Deze aanpak is niet vrij van kritiek. Zo duikt het verwijt op dat het systeem andermaal te veel focust op fysieke aspecten en het sociale luik verwaarloost. Ook de traditionele woningstijl zorgt voor protest – vooral bij architecten. Toch blijft de invloed van het model erg groot, met name in Amerika, en wordt het als uitgangspunt gebruikt bij diverse nieuwe projecten.

Een recent idee, ook afkomstig uit Amerika, is *The New Pedestrianism* of de wandelbare stad. Het bouwt verder op *The New Urbanism* en bekijkt een stad als een verzameling van zones waarin mensen samenleven op basis van welzijn, economische activiteit, interesses, ... Al deze zones zijn verbonden door transportnetwerken, waarbij het openbare domein in functie staat van de voetganger.

De duurzame buurt is een ander opvallend fenomeen van de laatste decennia. Door haar kleinschaligheid fungeert de buurt als ideale testruimte voor ontwikkelingen op vlak van duurzaamheid en ecologie.

Buurtplanning heeft een relatief lange geschiedenis, maar pas sinds het begin van de 21ste eeuw zijn er tools beschikbaar voor een *Sustainability Assessment* op het niveau van de buurt. Niet alleen structurele en sociale aspecten spelen nu een rol bij de ontwikkeling, ook het milieu is een doorslaggevende factor. De klimatologische impact van onze manier van bouwen en wonen vormt een belangrijk thema in de hedendaagse polemiek.

“Door haar kleinschaligheid fungeert de buurt als ideale testruimte voor de ontwikkeling van duurzame ecologische toepassingen.”

Een goede buurt vertoont volgens Duany en Plater-Zyberk een aantal specifieke kenmerken:

- 1. De buurt heeft een centrum en een rand.**
- 2. De optimale grootte van een buurt heeft een straal van een kwartmijl tussen het centrum en de rand.**
- 3. De buurt biedt een evenwicht aan tussen diverse activiteiten – wonen, winkelen, werken, scholen, erediensten en recreatie.**
- 4. De buurt verbindt gebouwen en verkeer door middel van een straten-netwerk.**
- 5. De buurt geeft prioriteit aan de publieke ruimte en de goede situering van publieke gebouwen.**

Conclusies

In deze publicatie hebben we dieper ingezoomd op verscheidene visies uit de 19de en 20ste eeuw omtrent de buurt en het samenwonen. Het is dus duidelijk dat vele visies op het begrip buurt zijn ontwikkeld. Zo is de buurt een habitat, sociale constructie, zone met regels, bouwproject, ruimte met nieuwe creaties, enz. Met andere woorden, een allesomvattende definitie van de buurt is moeilijk.

De verschillende opvattingen hangen sterk af van de historische tijdspanne en de bijhorende kijk op de maatschappij. Over het algemeen zijn de beschrijvingen geënt op twee parameters: een fysieke en een sociale.

Fysiek...

De buurt als **fysieke** constructie en geografische lokaliteit is vooral terug te vinden in de eerste helft van de 20ste eeuw en later ook bij *The New Urbanism*. De *New Towns* van Ebenezer Howard scheppen bijvoorbeeld een geromantiseerd dorpsbeeld. De buurt verwijst naar de pre-industriële dorpsgemeenschap, in een nostalgisch agrarisch landschap.

Nog een voorbeeld: in *The Neighbourhood Unit* van Charles Perry is de buurt afgebakend aan de hand van fysieke parameters. De ruimtelijke constructie vormt de basis voor huiselijk leven, ontspanning en werk. Het is een typische vorm van stadsplanning waarbij thema's als geschiedenis, stedenbouwkundig weefsel en beeldkwaliteit centraal staan. Dat laatste aspect komt onder meer tot uiting in architectuur, materiaalgebruik en kleuren.

De schaal van de fysieke buurt is geen vaststaand gegeven. Voor sommigen is ze iets heel lokaals, voor anderen strekt ze zich uit over de hele stad en zelfs tot het hinterland. We onderscheiden drie schaalniveaus:

OMGEVING

Dit niveau overstijgt de grenzen van de buurt. Het houdt rekening met het sociale en economische landschap in het stedelijke weefsel en met de geschiedenis. De buurt wordt gepercipieerd door en communiceert met buitenstaanders. Individuele verwachtingen van inwoners spelen geen rol.

STRUCTUUR

Deze schaal heeft betrekking op de interne structuur. Ze betreft de buurt als lokale gemeenschap, met alles wat zich afspeelt op 5 tot 10 minuten wandelafstand van de woning. De nadruk ligt op de manier waarop de buurtstructuur tegemoetkomt aan de noden van de inwoners. Keuzevrijheid en betrokkenheid zijn belangrijk.

INVULLING

De kleinste schaal wordt typisch gezien als het huisgebied, waar men veronderstelt dat de psychosociale relatie het sterkst is. Sociale nabijheid is belangrijk en uit zich in contacten met het gezin en de burens. De individuele bewoner krijgt een grote rol toebedeeld en communiceert via deze schaal met de buurt.

... en Sociaal

Een tweede visie beschrijft de buurt als een **sociale** constructie. Zo'n gemeenschap is niet noodzakelijk lokaal en kan dus de fysieke grenzen van de buurt overschrijden. Ze bestaat uit een netwerk van mensen met gelijklopende interesses. De vraag is hoe de buurt daarop inspeelt met voorzieningen die een zekere lokaliteit in zich dragen: werk, school, sportclub, enz. Vaak is deze lokaliteit niet rechtstreeks gelinkt aan de thuisbasis.

Dit gedachtegoed maakt vooral opgang in de jaren 1960-1970, wanneer sociologen zich gaan mengen in het debat. Dat doen ze uit onvrede over de toenmalige stadsprojecten, die er niet in slagen de sociale aspecten te integreren die belangrijk zijn voor het welzijn, de levenskwaliteit en de tevredenheid van de bewoners.

Buurten ontwikkelen zich dus niet in een vacuüm. Ze zijn gerelateerd aan hun historische context en de plaats waar ze zich bevinden. De premoderne lokaliteit, met de buurt als plek van sociale interactie, bestaat niet meer. Vergeleken met vandaag was de grote meerderheid van de bewoners toen weinig mobiel en sterk geïsoleerd.

Door de toegenomen mobiliteit en de individuele levensstijl is nabijheid geen vereiste meer. De buurt is niet langer een dichte groep van mensen, zoals een traditioneel dorp. Diverse interactieve gemeenschappen met een gevarieerd karakter overlappen elkaar.

Hedendaagse buurten zijn dus niet in hun geheel te vatten als een eenvoudig concept. Het zijn complexe fenomenen in een dynamische omgeving van zowel historische continuïteit als voortdurende verandering.

Bronnen

Andres Duany, *Neighbourhood design in practice, Urban Villages and the making of communities*, Taylor & Francis.

Barton, H. (ed.), *Sustainable Communities: The Potential for Eco-Neighbourhoods*, Earthscan Publications Ltd, Londen, 2000.

Benevolo, L., *The Origin of Modern Town Planning*, Routledge and Kegan Paul, Londen, 1967.

Cherry, G., *Town Planning in Britain Since 1900: The Rise and Fall of the Planning Ideal*, Wiley-Blackwell, Oxford, 1996.

Duany, A., Plater-Zyberk, E., 'The Neighbourhood, the District and the Corridor', in Katz, P., *The New Urbanism; Toward an Architecture of Community*, McGraw-Hill Professional, 1993.

Girling, C., Kellett, R., *Skinny streets & Green neighborhoods, design for environment and community*, Island Press, 2005.

Hallman, H., *Neighborhood: Their Place in urban Life*, Sage Publications, Londen, 1984.

Jacobs, J., *The Death and Life of Great American Cities*, Random House, New York, 1961.

Meeus, B., De Decker, P., *De geest van suburbia*, Garant, 2013.

Melvin, P., 'Changing Contexts: Neighborhood Definition and Urban Organization', *American Quarterly*, vol. 37, nr. 3, 1985.

Rudlin, D., Falk, N., *Building the 21st Century Home: The Sustainable Urban Neighbourhood*, Architectural Press, Londen, 1999.

Sharifi A., Murayama A., 'A critical review of seven selected neighbourhood sustainability assessment tools', *Environmental Impact Assessment Review*, nr.38, 2013.

Simon Stroo studeerde af als burgerlijk ingenieur architect aan de Universiteit Gent in 2013. Hij behaalde vervolgens een master Landscape Architecture aan de Manchester Metropolitan University (2015). Samen met Ellen Raes heeft hij tijdens zijn studies in Manchester onderzoek gevoerd naar 'streekeigenheid' in Vlaanderen en 'Aangename buurten in Europa' voor het kennisplatform Vicinia vzw. Sinds 2015 heeft hij werkervaring opgedaan bij verschillende architectuurbureaus te Gent en Brussel, gecombineerd met eigen werk.

Ellen Raes behaalde het diploma van burgerlijk ingenieur architect in 2013 aan de universiteit van Gent. Daarna volgde ze nog een master Landschap architectuur aan de Manchester Metropolitan University. Tijdens deze studies heeft ze samen met Simon Stroo onderzoek gedaan voor het kennisplatform Vicinia vzw, naar buurt-onderzoek en streekeigenheid. Sinds 2015 werkt Ellen bij ORG architecten en stadsontwerpers dat ze combineert met verder onderzoek en eigen werk.

OVER VICINIA

Vicina is een onafhankelijk platform. We buigen ons over buurtvraagstukken zonder aan partijpolitiek te doen. Ondernemingsgericht, maar zonder zelf winst te beogen.

Vicina werd opgericht door vijf partners, op initiatief van Matexi, samen met BNP Paribas Fortis, Partena Promeris, bpost en de Koning Boudewijnstichting.